

Danutė SABALIAUSKAITĖ – LIUTKEVIČIENĖ

LIETUVIŲ KALBOS ŠVARKO PAVADINIMAI

Švařkas – „liemenį dengianti kostumo dalis su susegamais kraštais“. Lietuvoje, kaip ir apskritai Pabaltijoje, tautinio drabužių komplekso dalimi jis tapo gana neseniai. Moteriški švarkeliai imti dėvėti XIX a. pab. – XX a. pr., kai iš mados pradėjo trauktis liemenės. Iš viršutinio drabužio jos virto daugiau apatiniu, o jų funkcijas kaip tik ir perėmė švarkeliai. Jie paplito visoje Lietuvoje (Mastonytė 1961: 173; Kulikauskienė 1990: 263).

Vyriško kostumo dalimi švarkas tapo apie XIX a. vidurį (kai kuriose Lietuvos vietose kiek vėliau). Iki tol populiarusias šios paskirties drabužis buvo sermēga (At Pr 109). Kartais atskirti švarko tipo ir sermēgos ar palto tipo drabužių funkcijas gana sudėtinga: juk vasarą švarkas tampa viršutiniu drabužiu, o rudenį ar žiemą ant jo velkami šiltesni rūbai ir tuomet jis jau yra tik „kambarinis“ drabužis. Be to, pradžioje ir savo kirpimu švarkai priminė sermēgas ar paltus: dažnai jie buvo ilgi, siūti iš tokios pat medžiagos kaip ir viršutiniai drabužiai.

Tokia funkcijų painiava atispindi ir pavadinimuose. Daugeliu atvejų švarkams jie perkelti iš viršutinių drabužių, pvz. *sermégélė, trinýčiai*. Todėl nemaža tokio tipo žodžių turi kelias reikšmes, plg. *binžókas* „trumpas švarkas; milu aptraukti kailiniai“; *paletónas* „švarkas; paltas“; *žipónas* „švarkas; puspaltis“. Panašiai yra ne tik lietuvių kalboje, plg. abi reikšmes turinčius est. *pihtsäk*, lat. *svārķi*, franc. *paletot*.

XIX a. pabaigoje plinta europietiškas kostiumas. Tuomet pasirodo jau kiek kitokio tipo švarkai, į kaimą atėjė iš miestų. Jų būta įvairiausių fasonų, visokių paskirčių ir dažniausiai į Lietuvą jie atkeliaavo su savo pavadinimais. Todėl šiam leksiniame – semantiniame pogrupyje yra tiek daug skolinių.

Pagrindinis pavadinimas dabar yra bendrinės kalbos žodis **švařkas**. Jis yra stilistiškai ir semantiškai neutralus. Vilniškių ir uteniškių šnektose pasitaiko forma **švarkà** (LKŽ XV 452). Žemaičiai vartoja ir formą **šařkas** „t.p.“, **šařkai**, **šarkai** „sermēga; drabužiai; kamža“ (LKŽ XIV 517). Keliuose žodynuose užfiksuota **šařkus** (N; KŽ; LKŽ XIV 519). K.Būgos nuomone, ankstesnės formos yra be *-v-*. Formos su *-v-* galėjo atsirasti dėl žodžio **švarùs** įtakos, plg. **švarùs šařkas** (Būga II 314). Tokie dubletai su *-v-* ir be jo lietuvių tarmėse yra gana dažnas reiškinys, plg. *svogūnas / sogūnas, kvōtas „budelis“ / kōtas, kvuōlas / kuōlas* ir kt. Žodis **švařkas**, kaip ir jo atitinkmo latvių kalboje **svārks** „t.p.“, siejamas su bažnyt. slavų *cpaka* „marškiniai; drabužis“, rus. *сороchка*, brus.

сорошка „т.п.“. Labai galimas daiktas, kad tai savas žodis, bendras baltų ir slavų kalboms. Kai kurie kalbininkai jį sieja su ide. šaknimi *serk- „pynimas“. Ryšys būtų tokis: pynimas > audimas > drabužis (Karulis II 331). Kitų kalbininkų nuomone, pavadinimas i baltų ir slavų kalbas galėjęs patekti iš viduramžių lotynų kalbos, plg. lot. *serica* : *sarica* „šilkas“ (Būga II 314; Fraenkel 1955–1965: 964, 1039; ME III 1144). Tačiau tokiai prielaidai lyg ir prieštarautų gana aiškus reikšmės neatitikimas: baltų ir slavų kalbų žodis nieko bendro su šilku neturi (Fasmer III 724–5).

Lietvių raštų kalboje forma *šařkai* pirmą kartą pasirodo XVII a. sermėgos reikšme (C I 812). Kamžos bei apsiausto nuo dulkių reikšme šis žodis fiksuojamas XVIII a. pr. vadinamajame Krauzės žodyne (Q 110, 413). Forma *švařkas* minima XIX a. raštuose (Mit I 235; J). Be abejo, ji turėjo egzistuoti gerokai anksčiau; lat. *svārkī* randamas jau XVII a. latvių kalbos žodynuose (Laumane 1986: 151).

Kiti šio leksinio-semantinio pogrupio pavadinimai yra retesni, vartojami atskirose tarmėse ar raštuose. Esama ir savų žodžių, ir skolinių.

LIETUVIŠKOS KILMĖS PAVADINIMAI

Visi jie jau yra konotuoti: semantiškai ar stilistiškai. Semantiškai konotuoti pavadinimai būtų šie:

apsiaūtas „vyriškas švarkas“ : *apsiaūsti*. Tokia reikšme vartojamas Eržvilko apylinkėse (Kulikauskienė 1970: 144). Iprastinė reikšmė yra „lengvas, plonus medžiagos vasarinis paltas; apsisiaučiamas drabužis“.

lietšvarkis „švarkas nuo lietaus“ : *lietùs* + *švařkas*. Pasitaiko XX a. raštų kalboje (Šlč; J.Balt; LKŽ VII 447).

palaidinis, palaidinis „švarkelis, striukė“ : *paláidas*. Vartoja vakarų aukštaičiai kauniškiai (LKŽ IX 227). Bendrinėje kalboje jo reikšmė kiek kitokia – „gydytojų, pardavėjų ir pan. ilgas ir platus chalatas“ (DŽ₃ 486).

pùssvarkis „trumpas švarkas“ : *pùsé* + *švařkas*. Bendrinės kalbos žodis (DŽ₃ 635; LKŽ X 1067).

Tokios darybos pavadinimas yra ir latvių kalboje, plg. lat. *pussvārks, pussvārcis* „toks švarkas; puskailiniai“ (EH II 335; At Pr 335).

šarkinikė „švarkelis“ : *šařkas*. Retas žodis (Kin; LKŽ XVI 518).

šimtaklōstis, šimtaklōstė „klostytas moteriškas drabužis (ppr. sijonas ar švarkelis)“ : *šimtaklōstis*, -ė „turintis daug klosčių“ <*šimtas* + *kłostę*. Pasitaiko XX a. raštų kalboje (S.Ciurl; NdŽ; LKŽ XIV 815). Dažnesnis tarmėse hibridas *šimtakvöldis*.

trin̄čiai, trin̄čià, trin̄tis „prastos drobės švarkas“: *trin̄tis* „eglute austas audeklas“, *trin̄tas, -a* „eglute austas“ < *tr̄s* + *nýtys*. Reikia pasakyti, kad pagrindinė šio žodžio reikšmė yra „baltos storesnės drobės apsiaustas (ppr. be pamušalo), užsivelkamas ant viršutinių drabužių apsisaugoti nuo dulkių ar drėgmės; pakulinis piemens drabužis“. Audeklo reikšme žodis (vienaskaitos forma) vartojamas ir lietuvių, ir latvių kalbose, plg. liet. *trin̄tis* „eglute austas audek-

las“, lat. *trinītis* „languotas audeklas“, lat. *trinīte* „toks audeklas“. Liet. *trinūtis*, kaip ir galima spręsti iš šio pavadinimo, audžiamas per tris nytis, tačiau lat. *trinītis* gali būti audžiamas ir per keturias (ME IV 237; Rekēna 1975: 391). Panašiai atsitikę ir su liet. *trinūčiai*: „*Trinūčiai būdavo siuvami iš storo, nebal-tinto, per keturias nytis austos pašukinio, pakulinio, rečiau lininio audeklo*“ (LEB 373).

Tai senas žodis, fiksuojamas (apsiausto, vėliau ir švarko reikšme) lietuvių raštu paminkluose nuo XVI a. pab. (BB 1 Moz 3,21; BB Ez 26,16; BP II 104, 194; B 5; Q 202; K.Donel; R I 98; MŽ I 186; N; KB II 72; K I 307).

Švarko reikšme vartojamas Suvalkijoje, pasitaiko kai kuriose kitose Lietuvos vietose, buvo žinomas Mažojoje Lietuvoje (Kulikauskienė 1990: 256; LKŽ XVI 848, 853). Apsiausto reikšme iki XX a. pr. vartotas beveik visoje Lietuvoje, rečiau Žemaičiuose (LKŽ XVI 848, 853; Kulikauskienė 1990: 255; Kulikauskienė 1970: 144; At Pr 128). Kai kuriose vietose šis žodis dar galėjo reikšti kailinius, marškinius ar drabužį apskritai. Dabar išnykusi pati realija, taigi ir pavadinimas gyvojoje kalboje retai vartojamas.

Žodij iš lietuvių kalbos pasiskolino kai kurios slavų kalbos, plg. brus. *trynica* „lengvas, į palaidinę panašus apsiaustas, kaimiečių vilkimas virš palto ar kailinių darganotu oru“, *trynitys*, *trynityai*, *trynityny* „iš trinycio pasiūtas, trinitynis (apie drabužius)“, lenk. dial. *trynica* „storas naminis audeklas; storo audeklo apsiaustas, kaimiečių vilkimas virš kitų viršutinių drabužių“, *trynitny* „iš storo naminio audeklo“, *trynit* „toks audeklas (trinitys)“, *tr(z)yntny* „trintytas (apie pakulinį, marškonį audeklą)“. Kai kurie iš šių lituanizmų slavų kalbose fiksuojami jau nuo XVII a. (Urbutis 1969 : 154–5; Grinaveckienė 1995: 491; Zinkevičius I 265, II 129, III 119, 126; Laučiūtė 1982: 50).

trumpikė, trūmpė, „trumpas moteriškas švarkelis“ : *trūmpas*. Vartojama apie Eržvilką (Kulikauskienė 1970 : 146, LKŽ XVI 1022, 1024). Dar gali reikšti trumpą moterišką palaidinukę ir (forma *trumpikės*) trumpas kelnaites.

Stiliškai konotuoti pavadinimai paprastai reiškia kokį nors prastą, padėvėtą, apiplysusį švarką. Sie žodžiai gali turėti ir papildomą semantinį požymį.

bizdė niek. „trumpas švarkas“. Veikiausiai sietina su kitais šios šaknies žodžiais, plg. *bizdė* „bezdalė; mergiotė“, *bizdas* „užpakalis“, *bizdažis* „kas laksto basas, pusplikis, be kelnių“, *bizdelioti* niek. „be reikalo greitai lakstyti“ ir kt. Retas žodis (Krt; LKŽ I₂ 862).

pliurponas „toks moteriškas švarkas“. Sietina su kitais šios šaknies žodžiais, plg. *pliurpūoti* „eiti keistai, neiprastai apsirengus; negražiai, bjauriai rengtis“, *pliūrpa* „kas netvarkingas, apsileidęs; kas nerimto elgesio; kvaiša“. Dar plg.: *Kaip pliurpa pasirėdžius ir pliurpuoja* (Jrb); *Su pliurponu pasirėdžius pliurpuoja, t.y. eina* (J). Pavadinimas randamas kai kuriose žodynuose (LKŽ X 274).

šikelis „trumpas vyriškas drabužis, švarkas“. Veikiausiai sietina su *šikė* „užpakalis“. Plg. *Už šikės užeina palitokas* (J) ir *Šikelis lig bambos pasiūtas, t.y. drabužis vyriškas* (J). Retas pavadinimas (LKŽ XIV 757).

šikšarkis „toks trumpas vyriškas ar moteriškas švarkas“, plg. *šiktis* + *šařkas*. Pasitaiko kai kuriose žemaičių šnektose (LKŽ XIV 764).

šliūpis, šliurpōkas „padėvėtas švarkas ar apsiaustas“. Kilmė nėra visiškai aiški. Galbūt pavadinimas atsirado iš *šliūrpa* „atlapas, atvartas“. Taip pat įmanomas jo ryšys su kitais *šliur-* šaknies žodžiais, turinčiais neigiamą atspalvį, plg. *šliūrpa* „vėpla, apsileidėlis“, *šliurpsēti* „žliugsėti“ (pvz., *šliūrpsintis āpavas*), *šliurnotī* „prastai, netvarkingai apsirengus vaikštinėti, šliurinėti“, *šliūrna* „apsileidėlis“, *šliūrti* „darytis purvinam, nešvariam“. Retas pavadinimas (Tl; LKŽ XV 6,7).

švarkiūkštis „prastas švarkas“ : *švařkas* (LKŽ XV 453).

švařkpalaikis „prastas, apiplýšęs švarkas“ : *švařkas* + *palaikis* (LKŽ XV 453).

SLAVIZMAI

POLONIZMAI

gunčià, gunčēlē „vyriškas švarkas“, plg. lenk. *gunia*, *guńka*, *gunieczka* „šiltas viršutinis drabužis iš grubios medžiagos“ (LKA I 145).

Svarko reikšme labai retas (Kulikauskienė 1971: 167, 168). Dažniau šio žodžio variantai vartojami kitomis reikšmėmis: *gūnià* „apsiaustas nuo lietaus, pintas iš šiaudų, nešiojamas piemenukų, naktigonių“, *gùnčē* „milinis kelionės apsiaustas“, *guñčiai* „ilgi aptraukti kailiniai“.

Pavadinimas randamas daugelyje slavų kalbų, plg. brus. *гуня* „marška vežimo sėdynei ar arkliui apdengti; šilta didelė skara“, rus. *гуня* „prastas drabužis“, ukr. *гуня* „sermēga“, bulg. *гуня* „apsiaustas iš ožkos vilnos“ ir kt. Tolesnė žodžio etimologija nėra aiški, esama visokiu hipotezių, plg. lot. *gunna* „kailiniai“, kimr. *gwn* „suknelė“, avest. *gaōna-* „plaukas, spalva“, n. pers. *gūn* „spalva“ (Trubačev 7, 175–177; Fasmer I 475; ÈSBM III 114; Sławski I 378). Lenkų kalboje žodis pradėtas vartoti XV–XVI a. (Borejszo 141). Lietuvių kalbą jis pasiekė gana greitai: pati realija minima jau XVI a. Lietuvos inventoriuose (LI 551[23]), o žodis *gūnià* pasirodo XVII a. raštų kalboje, ten jis reiškia maršką vežimo sėdynei ar arkliui apdengti (SD (1) 40, 57). Pastaroji reikšmė ir „šiaudinis užtiesalas, užleidžiamas žiemą ant lango ar durų, kad nebūtų šalta“ yra žymiai dažnesnės už drabužio reikšmes.

jūpkis, jūpkēlē „striukė, moteriškas švarkas“, plg. lenk. *jupka* < *jupa* „senoviškas moteriškas drabužis, striukė“. I slavų kalbas pavadinimas atėjo iš vokiečių kalbos, plg. vok. *Joppe, Juppe* „švarkas, liemenė“. Vokiečiai ši drabužio pavadinimą apie 1200 metus pasiskolino iš s. italų kalbos, plg. it. *giuppa* „švarkas; apatinis drabužis“, gavusios jį iš arabų, plg. arab. *gubba* „viršutinis drabužis ilgomis rankovėmis; apatinis medvilninis drabužis“ (Brückner 1927: 209; Sławski I 591; Fasmer IV 525; Kluge 1957: 333; Pfeifer 1993: 599–600).

Pasitaiko šiauliškių šnektoje (LKŽ IV 430). Dar plg. kitus šios šaknies drabužių pavadinimus, gautus per slavų kalbas, plg. *jupà* „toks viršutinis drabužis; suknelė“, *jupikas, jupikis* „sijonas“, ir per vokiečių kalbą, plg. *jópē, jópkē, jópa*

„trumpas moteriškas švarkas; liemenė“, *júopa* „trumpas švarkas; palaidinė“. Iš to paties šaltinio kilę ir per slavus gauti *šūbà* „ilgi apmušti kailiniai“ bei *žipōnas* „švarkas; puspaltis“.

Vokiškos kilmės yra lat. *jupkins, jupks* „moteriškas švarkas“ (EH I 567).

kaptanikas „švarkas“, plg. lenk. *kaftanik* „palaidinukė“. Lenk. *kaftanik* atsirado XVI a. iš *kaftan* „toks viršutinis drabužis“ (Borejszo 1990: 145). Pavadinimas paplitęs ir kitose slavų kalbose, plg. brus. *кафтан*, *каптан*, rus. *кафтани*, ukr. *кафтани*, *каптан*, ček. *kaftan* ir kt. Tai gana senas skolinys (lenkų k. užfiksotas XV a., baltarusių k. – XVI a.). I slavų kalbas jis pateko per turkų kalbą, plg. turk. *kaftan* „toks ilgas lengvas drabužis“, iš persų kalbos, plg. pers. *qaftān* „toks drabužis“. I kai kurias Vakarų Europos kalbas galėjo patekti ir per arabų kalbą, plg. arab. *qaftān* (Sławski II 20; Borejszo 1990: 145; ESBM IV 314; Fasmer II 212; Machek 1968: 235; Dauzat 1954: 126; Kluge 1957: 338; Pfeifer 1993: 607–8; Klein 1966–1967: 81; Webster 1976: 155).

Liet. *kaptanikas* yra retas pavadinimas, pasitaikantis pietų Lietuvoje (LKŽ V 252). Žymiai dažnesnis yra *kaptōnas* „vatinukas, puspaltis; sermēga, paltas; žieminiš švarkas“. Šis drabužis minimas XVI a. Lietuvos inventoriuose (LI 251[43]). Raštuose pirmą kartą užfiksotas apie 1620 m. (SD (1)50). Vartoja pietų aukštaičiai, bet pasitaiko ir kitose Lietuvos tarmėse (DrskŽ 138; Kulikauskienė 1990: 256; LzŽ 107; Stravinskienė 1968: 157; LKŽ V 253; At Pr 51 žemėl.).

Skolinys yra ir latvių kalboje, plg. lat. *kaftāns* „ilgas senovinis švarkas“ (LLVV IV 81).

kuzijākas, kuzjōkas, kuziokas, kuzjaké „trumpas švarkas ar apsiaustas“, plg. lenk. *kozyjaka, kazyjaka, kazyaka* „viršutinis vyriškas drabužis, primenantis liemenę“. Lenkų kalboje paplito XVI a. Neaišku, per kokią kalbą atėjo į lenkų, plg. viduramžių lot. *casaca* „toks drabužis“, pranc. *casaque* „apsiaustas, palaidinis“, it. *casacca* „apsiaustas, durtinys“, isp. *casaca* „striukė“, vid.vok.a. *kasugele, kasuckel* „arnotas“ (iš romanų kalbų) (Sławski III 26–7, 36; Borejszo 1990: 147–8, 153).

Kai kurių kalbininkų manymu, šis pavadinimas i lietuvių kalbą galėjęs patekti iš vokiečių kalbos, plg. liet. *kūzas* (< vok. dial. *kus* „prastas drabužis“, Rytų Prūsijos vok. *kuz* „trumpas, mažas“) ir liet. *jākas* (< vok. *Jacke* „trumpas švarkas, striukė“), plg. t.p. vok. dial. *koz jake* „kelioninis apsiaustas“ (Alminauskis I 77; Janavičienė 1992: 83).

Pavadinimas randamas D. Poškos raštuose, XIX a. žodynuose (N; K; K II 336; J). Jį vartoja vakarų žemaičiai ir šiaurės žemaičiai kretingiškiai, pasitaiko pietų žemaičių varniškių šnektose (LKŽ VI 1017, 1018). Dar gali reikšti liemenę, palaidinę.

panciérius „švarkas“, plg. lenk. *pancerz* „šarvas“ (Skardžius 1931: 155). I lenkų kalbą žodis atėjo iš vokiečių kalbos, plg. vid.vok.a *panzi(e)r*, vok. *Pancer* „t.p.“, galėjo tarpininkauti čekų kalba, plg. s. ček. *pancier, pancír* „t.p.“ (Brückner

1927: 393; Borejszo 1990: 166).

Švarko reikšme žodis retas (Dr; LKŽ IX 328). Šiaip ir lietuvių kalboje jis reiškia šarvą ir randamas jau XVI–XVIII a. raštuose (DP 553; ChB 304; Q 379).

spancérka, *spancierkà* „švarkas“, plg. lenk. *spencer*, *spencerka* „striukė“ (Fraenkel 1955–1965: 859; LKŽ IX 327, 328, XIII 317). Yra šis pavadinimas ir rusų kalboje, plg. rus. *спенсер* „tokia striukė“. I slavų kalbas pateko iš anglų, vokiečių ar prancūzų kalbų, plg. angl. *spencer*, vok. *Spencer*, pranc. *spencer* „tam tikras trumpas apsiaustas ar švarkas“. Pavadinimas kilo iš pavardės anglų politiko lordo Džordžo Džono *Spencerio* (*Spencer*, 1758–1834), kuris tokį drabužį mėgo dėvėti. Minėtose kalbose pavadinimas paplito XVIII a. pabaigoje – XIX a. viduryje (Fasmer III 733; Brückner 1927: 508; Webster 1976: 1118; Klein 1966–1967: 1485; Kluge 1957: 724; Dauzat 1954: 680).

Lietuvių kalboje švarko reikšme vartojoamas gana retai, pasitaiko pietų aukštaičių tarmėje. Dažniau jis reiškia liemenę.

Turi ši pavadinimą ir latviai, plg. lat. *spenceris* „liemenė; švarkas“. Čia jis pateko iš vokiečių kalbos (Sehwers 1953: 115, 207, 232; ME III 989; EH II 549).

šaračkinė, *шарацкинъка* (hibr.) „šaračkinis švarkelis“, plg. liet. *šaračkinis*, -ė „iš šaračkos pasiūtas“, *шарацкà* „prastas pakulinis audeklas kelnėms, švarkams, rainis“, iš lenk. *szaraczek* „tokia gelumbės rūšis; prasta suknelė iš tos medžiagos“.

Pasitaiko XX a. lietuvių raštų kalboje (V.Krėv; NdŽ; LKŽ XIV 513).

BALTARUSIZMAI

kulikas „trumpa rudinėlė, švarkelis“. Kilmė nėra visai aiški, bet veikiausiai pasiskolinta iš baltarusių kalbos, plg. brus. *кулек* „naminės medžiagos švarkas“ (SBG II 564). Pasitaiko šiaurinėje vilniškių šnektos dalyje (LKŽ VI 831). Dar plg. lat. *kuliks*, *kulka* „vyriškas švarkas“, prūs. *kuliks* „kapšiukas, maišelis“. Yra lietuvių kalboje ir *kuliné* „kumštinié (ppr. kailiné) pirštiné.

sermégà „švarkas“, plg. s. brus. *сермяга* „valstietiškas viršutinis drabužis iš grubaus audeklo“ (Fraenkel 1955–1965: 777; Skardžius 1931: 196; LKA I 145). Pavadinimas paplitęs ir kai kuriose kitose slavų kalbose, plg. lenk. *siermięga*, rus. *сермяга*, ukr. *сермяга* „t.p.“. Neaiškios kilmės žodis. Vieni kalbininkai mėgina jį sieti su liet. *širmas*, kiti – su viduramžių lot. *scaramangum* ar gr. *σκαρωμ ἄρον* „toks drabužis“, esama ir kitokių hipotezių (Fasmer III 609; Borejszo 1990: 178).

Švarko reikšme vartojoamas žemaičių šnektose (LKŽ XII 431–2). Tačiau žymiai dažniau šis žodis reiškia tam tikrą milinį viršutinį drabužį; milinį apsiaustą. Šia reikšme pavadinimas fiksuojamas lietuvių raštuose nuo XVI a. (BB 1 Moz 3,21; BB Ez 26,16; BP II 194; SD(3) 402; Lex 71a; K.Donel; H; R 235, 241; MŽ; N; J).

šimtakvöldis, *шимтаквöлдé*, *шимтакваљдé* (hibr.) „klostytas moteriškas drabužis, ppr. sijonas ar švarkelis, šimtaklostis“. Retas žodis, pasitaiko XX a. raštų

kalboje (LKŽ XIV 815).

šušpónas „pusšvarkis“, plg. s. brus. **жупанъ** „švarkas; puspaltis“ (Grinaveckienė 1993: 176). Fonetiniai pakitimai galėjo atsirasti jau lietuvių kalbos dirvoje, plg. *sekšmē* < *sekmē* (Zinkevičius 1966: 196). Lietuvių kalboje šia reikšme retas. Dažnesnis yra **šūšponis** „drobinis apsiaustas, paprastai velkamas ant kailinių“. Dar žr. *žipōnas*.

RUSICIZMAI

čepānas „žiponas“. Tai nelabai aiškios kilmės žodis. Galimas daiktas, atėjo per rusų kalbą, plg. rus. dial. **чапáн, чепáн** „toks valstietiškas viršutinis drabužis“ (Dal' IV 582, 589). I rusų kalbą žodis pateko iš tiurkų kalbų (Fasmer IV 315). Tiesa, šis pavadinimas vartojamas rytinėse rusų kalbos tarmėse. Kitas variantas – galbūt pavadinimą reikėtų sieti su visai kitokios kilmės rus. **чáпан,** brus. **жупан,** lenk. **żupan** „t.p.“.

Lietuvių kalboje jis užfiksotas tik XIX a. dainų rinkiniuose (JR 58; JV 718; LKŽ II₂ 69).

freñčius, preñčius „kariško kirpimo švarkas“, plg. rus. **френч** „t.p.“. Žodį turi ir kai kurios kitos slavų kalbos, plg. brus. **фрэнч**, lenk. **frenç** „t.p.“. Šis pavadinimas kilo iš I pasaul. karo anglų feldmaršalo Džono Dentono *Frenč* (*French*, 1852–1925) pavardės (Fasmer IV 207, O. Trubačiovo pastaba; TrpŽ (3) 169). Lietuvoje tokio tipo švarkas, atėjęs kartu su savo pavadinimu, buvo ypač populiarus XX a. III–IV dešimtmetyje. Žodis vartotas daugelyje Lietuvos vietų, ypač Suvalkijoje bei Dzūkijoje (Kulikauskienė 1970: 147; Kulikauskienė 1990: 256; Grinaveckienė 1993: 164; LKŽ II₂ 1184; Zinkevičius 1966: 151).

Iš slavų kalbų pavadinimas pateko ir į latvių kalbą, plg. lat. bendr. **frençis**, lat. dial. **prencis, preñcs** „t.p.“ (Rekėna 1975: 465; LLVV II 546).

kupáika „trumpas vilnonis švarkas, palaidinukė“, plg. rus. **шnek.** **куфайка,** **фуфайка** „vatinukė“. Pavadinimas yra ir baltarusių kalboje, plg. **куфайка** „t.p.“. Neaiškios kilmės žodis (Fasmer IV 212; ÈSBM V 174). Lietuvių kalboje retas (JD 108; LKŽ 919).

Skolinių turi ir latvių kalba, plg. lat. **pupaika** „t.p.“ (Rekėna 1975: 466).

livréja, livréjà, livrejà, „tam tikras uniforminis šveicorių ar liokajų švarkas“, plg. rus. **ливрея** „t.p.“. I rusų kalbą žodis pateko iš prancūzų kalbos, plg. pranc. **livré** „t.p.“, s. pranc. **livree** „drabužis, kurį šeimininkai duodavo (iteikdavo) savo tarnams“ < pranc. **livrer** „iteikti, pristatyti“. Tai yra veiksmažodžio *libérer* „išlaisvinti“ dubletas. Toliau kildinamas iš lot. **liberare** „t.p.“, **liber** „laisvas“ (Fasmer II 492; Klein 1966–1967: 899; Dauzat 1954: 440).

Pasitaiko raštų kalboje (NdŽ; LKŽ VII 632; TrpŽ (3) 293).

Žodis paplitęs ir kai kuriose kitose kalbose, be jau minėtų, dar plg. lat. *livreja*, angl. *livery*, vok. *Livree* „t.p.“.

mundíera, mundierà, mundiérius, mandierà, manderà, mundýras, mundyríus „kareivio ar šiaip tarnautojo uniforminis švarkas“, plg. rus. **мундир**, rus. dial. **мундер** „t.p.“ (Fraenkel 1955–1965: 405). I rusų kalbą žodis atėjo XVIII a.

pradžioje, galimas daiktas, tarpininkaujant vokiečių kalbai, plg. vok. *Montierung*, vok. dial *mundierung*, „kareiviškas švarkas“, iš prancūzų kalbos, plg. pranc. *monture*, „(kario) apranga“ (Dauzat 1954: 484; Fasmer III 9–10; Kiparsky 1975: 134).

Pavadinimas fiksuojamas XVIII – XX a. lietuvių raštų kalboje, tarmėse darbar jau retas (R 258; MŽ 345; K; LB 125; JD 621, 1160, 1120; JV 338; BsO 82, 292; KlpD 30; NS 500, 507; LKŽ VIII 406, 407) Veikiausiai jau lietuvių kalbos dirvoje atsirado ir forma *mañdaras*, „švarkas; eilutė“ (LKŽ VII 820–1). Dar plg. *mandūra*, *mundūras*.

Skolinių turi ir bendrinė latvių kalba, plg. lat. *mundieris*, „t.p.“ (ME II 667; LLVV V 290).

sarapōnas „suplyšęs švarkas ar paltas“, plg. rus. *сарафан*, „toks berankovis rusių moterų drabužis, panašus į suknelę“. I rusų kalbą pavadinimas atėjo gana seniai, plg. s. rus. *сарафанъ*, per tiurk. *särap(i)* iš persų kalbos, plg. pers. *serāpā* „garbingi drabužiai“, dar plg. gr. *σάραπις* (Fasmer III 561).

Lietuvių kalboje švarko reikšme vartojamas retai (Ds; LKŽ XII 150). Dažniau pasitaiko *sarafānas*, „toks berankovis drabužis, panašus į suknelę“. Tokia reikšme jis vartojamas ir kai kuriose latvių tarmėse, plg. *sarapanc* (Rekēna 1975: 457).

sertùkas, *sartukas* „dvieilis švarkas, surdutas“ plg. rus. dial. *сертук*, rus. *сюртук* (Dal' IV 178), „t.p.“. Pavadinimas paplitęs ir kai kuriose kitose kalbose, plg. lenk. *surduł*, brus. *сурдут*, alb. *surtukë*, rum. *surtuc*, angl. *surdout*. Žodis pasiskolintas iš prancūzų kalbos, plg. pranc. *surtout*, „apsiaustas, viršutinis drabužis“ (Brückner 1927: 526; Buck 1949: 420; Fasmer III 823). Tai prancūziškos kilmės žodis, pažodžiui *surtout* „virš visko“ <*sur* „ant, virš“ + *tout* „visas, viskas“ (Dauzat 1954: 693; Klein 1966–1967: 1548).

Lietuvių kalboje minėtieji variantai vartojami retai (Auk, Rš; LKŽ XII 168, 433). *Sartukas* užfikuota XIX a. pab. (LB 215). Žymiai dažniau pasitaiko *surdutas*, „smaugtas, su ilgais skvernais vyriškas viršutinis dvieilis drabužis“. Jis paplitęs ar bent pasitaiko daugelyje šnekų (LKŽ XIV 210; LzŽP 179; Mastonytė 1970: 121; At Pr 113).

NEAPIBRĖŽTIEJI SLAVIZMAI

kapotà „švarkas, palaidinis“, plg. lenk. *kapota*, „toks viršutinis drabužis“, brus. *kapota*, „viršutinis drabužis; švarkas“. I baltarusių kalbą atėjo iš lenkų kalbos. Lenkų kalba pavadinimą XVIa. pasiskolino iš prancūzų, plg. s. pranc. *capot*, pranc. *capote*, „apsiaustas su gobtuvu; moteriškas galvos apdangalas“: *cape*, „apsiaustas“, gauto iš lotynų kalbos, plg. lot. *cappa*, „apsiaustas“ (Sławski II 58–9; Borejszo 1990: 147; ÈSBM IV 253; Fasmer II 187; Dauzat 1954: 139; Kluge 1957: 349).

Skolinių vartoja širvintiškiai bei uteniškiai (LKŽ V 242). Geriau žinoma reikšmė yra „šiltas viršutinis drabužis“.

kurtà „trumpas švarkas; moteriškas švarkelis“, plg. lenk. *kurta*, s. brus. *kypta*

„trumpas viršutinis drabužis“ (Skardžius 1931: 116). Žodį turi ir kai kurios kitos slavų kalbos, plg. rus. *курта*, ukr. *курта* „t.p.“. Manoma, jog i ryti slavų kalbas atėjo per lenkų kalbą iš viduramžių lotynų kalbos, plg. lot. *curtus* „trumpas“. Lenkų kalba žodį gavo XVI a., galimas daiktas, kad tarpininkė buvo vengrų kalba, plg. vengr. *kurta* „trumpas“ (Brückner 1927: 284; Ślawski III 413–4; Bo-rejszo 1990: 155; ĖSBM V 170; Fasmer II 429–430). Tačiau i rusų kalbą žodis kartais galėjo patekti ir kitais keliais, plg. lezg. *kurt* „trumpi kailiniai“, oset. *kuræt* „bešmetas (toks vyrų ir moterų drabužis)“ ir kt. (Abaev I 609–610; Fasmer II 430, O. Trubačiovo pastaba).

Lietuvių raštų kalboje žodis pirmą kartą užfiksuotas 1642 m. K. Sirvydo žodyno leidime (SD (3) 144). Pati realija minima jau XVI a. Lietuvos inventoriuose (510[2]). Tai gana retas pavadinimas (Užv; N; [K]; LKŽ VI 973, 979). Dažniau pasitaiko *kurtkà* „striukė; kailiniai; palaidinukė“.

liberija „livréja“, plg. lenk. *liberia*, rus. *либерия* „t.p.“. I šias slavų kalbas pavadinimas veikiausiai atėjo per n. vokiečių aukštaičių kalbą, plg. vok. *Lib(e)rei* iš ispanų kalbos, plg. isp. *librea* „t.p.“ (Fasmer II 429; Brückner 1927: 298).

Pasitaiko XIX–XX a. raštų kalboje (LKŽ VII 398). Dar žr. *livréja*.

marinárka, *malinárka*, *maninárka*, *mananárka* „vyriškas švarkas; ilgas vyriškas švarkas“, plg. lenk. *marynarka* „švarkas“, brus. *марынарка* „švarkas; pus-paltis“. I baltarusių kalbą pavadinimas atėjo iš lenkų kalbos (ĖSBM VI 242; SBG III 38–9). Lenk. *marynarka* padaryta iš *marynarz* „jūrininkas“, kilusio iš lot. *marinus* „jūros, jūrinis“ (Karłowicz II 890; Doroszewski IV 481).

Lietuvių tarmėse gana dažna disimiliacija, kai iš dviejų r pirmasis keičiamas *I*. Ypač tai būdinga svetimiems žodžiams, plg. *almîderis* „triukšmas“ < *armîderis*, *kalikatûrâ* < *karikatûrâ*, *levôveris* < *revôveris* (Zinkevičius 1966: 172). Tokiu būdu atsirado ir forma *malinárka*. Pasitaiko atvejų, kai pirmasis r keičiamas *n*, plg. *antilèrija* < *artilèrija*, *dezentýras* < *dezertýras* (Zinkevičius 1966: 172). Taip atsitiko ir su forma *maninárka*.

Pavadinimas pasitaiko daugelyje ryti bei pietų Lietuvos vietų (LKŽ VII 797; LzŽ 155; LzŽP 193; Kulikauskienė 1971: 168; Stravinskienė 1968: 155; Miliuviénė 1989: 155; Grinaveckienė 1993: 168).

nažutkà „trumpas moteriškas švarkas ar vatinukė“, plg. lenk. *narzutka* „berankovis apsiaustas, pelerina“ (Fraenkel 1955–1965: 488), brus. *најутка* „trumpas viršutinis drabužis; švarkelis, striukė; palaidinė“. Tai lenkiškos kilmės žodis, plg. *narzucać* „užsimesti, ap(si)siausti“ (Karłowicz III 156).

Kiek dažnesné šio žodžio reikšmė yra „palaidinukė“. Viena ar kita reikšme jis varto jamas beveik visose Lietuvos tarmėse, gal tik išskyrus vakarų aukštaičius (LKŽ VIII 595; Stravinskienė 1968: 154; Mastonytė 1964: 146; Miliuviénė 1989: 153; Bdr 157).

paletēlis (hibr.) „moteriškas švarkelis“, plg. liet. *pāletas*, *pálta* „ilgas storesnės medžiagos viršutinis drabužis, apsiaustas“ iš lenk. *palto*, *paleto* „paltas“ ar brus. *пальто*. (Fraenkel 1955–1965: 534; Sabaliauskas 1990: 249). I slavų kalbas

pavadinimas atėjo iš prancūzų kalbos, plg. pranc. *paletot* „t.p.“. Prancūzai jį XIV a. gavo iš viduriniosios anglų kalbos, plg. angl. *palto* „toks laisvas viršutinis drabužis“. (Idomus faktas, kad anglai vėliau perėmė prancūziškąją žodžio formą, plg. angl. *paletot*.) Anglų kalbos žodis sudarytas iš dviejų dėmenų: *pal + tok*. Antrojo dėmens kilmė neaiški. Anglų kalbos žodis *pall* „apsiaustas, mantija“ kildinamas iš lotynų kalbos, plg. lot. *pallium* „t.p.“, lot. *palla* „ilgas viršutinis drabužis“. Pastarojo kilmė neaiški. Galbūt jis giminiškas su s.sl. *pelena* „vystykai“, s.skandinav. *feldr* „avikailių kailiniai; apsiaustas“, lot. *pellis* (Brückner 1927: 395; Dauzat 1954: 525, 526; Guiraud 1971: 84; Kluge 1957: 528; Klein 1966–1967: 1114, 1115; Webster 1976: 825; Oxford 1985: 642, 643; Fasmer III 194, 228–9; Kiparsky 1975: 157).

Liet. *paletėlis* yra retas pavadinimas (Tršk; LKŽ IX 254). *Páltas* yra vienas pagrindinių viršutinių drabužių pavadinimų, paplitęs visoje Lietuvoje (LzŽ 183; DrskŽ 242; LKŽ IX 275; DŽ₃ 490).

paletōnas, palitōnas „švarkas“, plg. lenk. *paleton, palton* „paltas; toks viršutinis drabužis“, brus. *палітон* „striukė“. Šia reikšme pasitaiko atskirose rytų Lietuvos ir Žemaičių vietose (LKŽ IX 254, 267). Gali reikšti ir paltą. Dar žr. *paletēlis*.

pindžiākas, pinžōkas, binžōkas „trumpas švarkas“, plg. lenk. *pindżak* „trumpas drabužis“ (LKA I 145), brus. *пінжак, пінджак, бінджак* „švarkas“. I slavų kalbas, dar plg. rus. *пиджак* „t.p.“, žodis pateko iš anglų kalbos, plg. *pea-jacket* „trumpas apsiaustas, striukė“ (Fasmer III 259). Anglai jį gavo iš vid. nyderlandų kalbos, plg. nl. *pijekker* „striukė iš šiurkščios vilnos“ : *pij* (< nl. *pīe* „drabužis iš šiurkščios vilnos“) + *zekker* „švarkas, striukė“ (Klein 1966–1967: 1143; Webster 1976: 843).

Pavadinimą vartoja uteniškiai, anykštėnai, panevėžiškiai, pasitaiko jis ir pieštų aukštaičių tarmėje (LKŽ I 831, 834, IX 1036, 1037). *Pindžiākas* dar gali reikšti vatinį puspaltį, o *binžōkas* – milu aptrauktus kailinukus.

Žodis randamas latvių ir estų kalbose, plg. lat. dial. *pindžuks, pindžaks, pinžoks, bindžaks, bindžuks* „švarkas; toks viršutinis drabužis“, est. *pintsak* „švarkas“ (Rekēna 1975: 464; At Pr 51 žemėl., 113).

ploščiūkas (hebr.) „švarkas“, plg. liet. *plōščius* „ilgas apsiaustas be vatos, liet-paltis“, iš s. brus. *плащъ*, lenk. *plaszcz* „t.p.“ (Fraenkel 1955–1965: 629; Skardžius 1931: 171; Palionis 1967: 280; Zinkevičius III 37, 133). Šis žodis randamas beveik visose slavų kalbose – tai vienas iš nedaugelio praslaviškų drabužių pavadinimų. Jis fiksuojamas jau X – XI a., plg. s. sl. *плашть* (Schrader I 603; Niderle 1956: 236; Machek 1968: 455). Tolesnė žodžio kilmė néra visiškai aiški, bet paprastai jis siejamas arba su rus. *плат* „skara“, arba su rus. *плоский*, lenk. *plaski* „plokščias“ bei kitais šių šaknų žodžiais (Brückner 1927: 420; Fasmer III 277).

Švarko reikšme pavadinimas retas, pasitaiko rytų Lietuvoje (LKŽ X 308). Apsiausto reikšme jis žinomas visoje Lietuvoje (LKŽ X 308, 309). Tai senas

lietuvių kalbos skolinys, randamas jau pirmuosiuose raštų paminkluose (Mž 34; SD(1) 820; SP I 223; ChB 59). Čia jis reiškia skraistę. Vėliau šia reikšme nebevartotas.

Iš rusų kalbos jį yra pasiskolinę ir latviai, plg. lat. *plaščs* „lietpaltis“ (Rekēna 1975: 472). Tokios pat kilmės veikiausiai yra ir lat. *plašķis* „platus apsiaustas“, *plašķi* „prastas švarkas“, *plarksis* „lietpaltis“ (ME III 320; EH II 284; Kagaine III 99). Yra šis žodis ir prūsų kalboje, plg. *ploaste* „paklodė, lovos apdangalas“, bet jo kilmė nėra visiškai aiški. J. Endzelyno nuomone, tai gali būti ne skolinys, o giminiškas žodis (Fraenkel 1955–1965: 629; Endzelīns 1943: 228; Fasmer III 277).

sākas, sakēlis, sakùtis, sokēlis, „švarkas; moteriškas švarkas; vyriškas švarkas“, plg. lenk. *sak* „vyriškas vasariškas apsiaustas“, brus. *całk* „toks viršutinis moteriškas drabužis“. Žodis paplitęs daugelyje slavų kalbų, kai kuriose reiškia maišą ar žvejybos tinklą. I slavų kalbas jis pateko iš romanų kalbų, plg. pranc. *sac*, it. *sacco* „maišas; toks drabužis“. Romanų kalbos žodij gavo iš lotynų kalbos, plg. lot. *saccus* „maišas; grubaus audinio drabužis“. Iš lotynų kalbos pavadinimą pasiskolino ir germanų kalbos, plg. angl. *sack*, vok. *Sack* „t.p.“ ir kt. I lotynų kalbą jis atėjo per graikų kalbą, plg. gr. $\sigma\alpha\kappa\kappa\omega\varsigma$ „t.p.“ iš hebrajų kalbos, plg. hebr. *šaq* „t.p.“ (Brückner 1927: 479; Fasmer III 546–7; Dauzat 1954: 644; Kluge 1957: 618; Klein 1966–1967: 1370; Oxford 1985: 1017; Buck 1949: 419).

Pavadinimas paplitęs pietų aukštaičių tarmėje, jį vartoja rytų aukštaičiai vilniškiai, pasitaiko ir kitose rytų Lietuvos vietose (Mastonytė 1961: 178; Grinaveckienė 1993: 173; Stravinskienė 1968: 154, 157; LzŽ 241; LKŽ XII 21).

Turi ši pavadinimą ir latviai, plg. lat. *saks* „rudenis paltas“ (Rekēna 1975: 472).

žakėtas, žākietas, žēkietas, žekietas, „trumpas viršutinis moteriškas drabužis, švarkelis“, plg. lenk. *żakiet*, rus. *жакет*, brus. *жакет, жакэт* „t.p.“. I slavų kalbas žodis XIX a. atėjo iš prancūzų kalbos, plg. pranc. *jaquett(e)* < *jaque* „švarkas, striukė“ (Fasmer II 34; Šanskij I(5) 273; ĖSBM III 202).

Pavadinimas paplitęs visoje Lietuvoje (DūnŽ 557; DrskŽ 471–2; Stravinskienė 1968: 154), vartojamas bendrinėje kalboje (DŽ₃ 949; Pričinauskaitė 1977: 41). Dar žr. *jėkė*.

Tai ir latvių bendrinės kalbos žodis, plg. lat. *žakete* „t.p.“ (LVV 880).

žipōnas, žiupōnas, župōnas, „švarkas; puspaltis“, plg. lenk. *żupan*, brus. *жупан* „t.p.“ (Skardžius 1931: 248). Toks u supriešakėjimas lietuvių tarmėse nėra retas dalykas, plg. *žubérklas, žiubérklas, žibérklas, žebérklas, žiupsnýs, žípsnýs, čiuprynà, čiprynà* „galvos plaukai“ (< lenk. *czupryna*, brus. *чупрына*) ir kt. (Urbutis 1981: 125).

Pavadinimas randamas ir kai kuriose kitose slavų kalbose, plg. rus. *жупан*, ukr. *жупан* „t.p.“, ček. *župan* „chalatas; durtinys“. I slavų kalbas jis veikiausiai pateko iš italų kalbos, plg. it. *giuppone, giubbone* „vyriškas drabužis iš grubios medžiagos, palaidinis“ : *giuppa, giubba* „švarkas; palaidinis“. Italai ši žodij gavo

iš arabų kalbos, plg. arab. *gubba* „viršutinis drabužis ilgomis rankovėmis“ (Bojrejszo 1990: 161; Sławski I 591; Fasmer II 66, IV 525; Machek 1968: 731; Kluge 1957: 333; Pfeifer 1993: 599–600; Dauzat 1954: 422).

I lenkų kalbą pavadinimas atėjo XVI a., ir jau nuo to paties amžiaus šis drabužis fiksuojamas Lietuvos inventoriuose (LI 550[47]). Raštų kalboje pavadinimas pasirodo XVII a. viduryje (SD(3) 555). Aptinkamas beveik visose šnektose, išskyrus Žemaičius (DrskŽ 480, 481; Kulikauskienė 1990: 256, 263; Urbutis 1981: 125; At Pr 51 žemėl.).

Pavadinimas pasitaiko ir kai kuriose latvių tarmėse, plg. lat. *zupāns*, *župāns* „t.p.“, *županas* „skudurai“ (At Pr 51 žemėl.; ME IV 832).

GERMANIZMAI

SKOLINIAI IŠ VOKIEČIŲ KALBOS

jèkè, jàké „moteriškas švarkelis“, plg. vok. *Jacke* „trumpas švarkas“, *Jäckchen* „švarkelis“ (Alminauskis I 57; Fraenkel 1955–1965: 189). Vokiečiai pavadinimą pasiskolino iš prancūzų XV a., plg. pranc. *jaque* „trumpas vyriškas švarkas; striukė“. Toliau kalbininkų nuomonės išsiskiria. Vieni mano, kad prancūzai žodį gavo per ispanų kalbą, plg. isp. *jaco* „trumpas švarkas“, iš arabų, plg. arab. *šakk* „šarvas“ (Kluge 1957: 329; Dauzat 1954: 417, 418; Brückner 1927: 197; Fasmer II 34; Šanskij I(5) 273; Oxford 1985: 490; Buck 1949: 419). Kiti teigia, kad drabužio pavadinimas kilo iš tikrinio vardo *Jacques* (<*Jacobus*), kuriuo buvo pravardžiuojami prancūzų valstiečiai, dėvėję šį drabužį (Pfeifer 1993: 593; Klein 1966–1967: 823).

Vartoja vakarų aukštaičiai kauniškiai bei pietų aukštaičiai (Kulikauskienė 1990: 263; DrskŽ 125; Mastonytė 1961: 180; LKŽ IV 290–1, 338, 339). Kiek dažnesnė šio žodžio reikšmė yra liemenė. Lietvių raštų kalboje žodis (liemenės reikšme) pirmą kartą paminėtas XIX a. (JV I 718; J I 678). Pavadinimas buvo žinomas ir Mažojoje Lietuvoje (Kapeleris 1970: 347).

Iš vokiečių kalbos žodis atėjo į latvių bei estų kalbas, plg. lat. *jaka* (kai kuriose tarmėse *jaks*) „palaidinė, striukė“, est. *jakk, jake* „t.p.“ (Sehwers 1953: 43, 233; ME II 95; EH I 558; Rekėna 1975: 462; LLVV IV 24). Ten jis vartojamas bendrinėje kalboje.

jópē, jópa, jópké „trumpas moteriškas švarkas“, **júopa** „trumpas švarkas; palaidinė“, plg. vok. *Joppe, Juppe* „švarkas; liemenė“ (LKŽ IV 357, 423).

Raštuose forma **jópē** pirmą kartą minima XVIII a. pr. (Brand 1702: 95). Dabar pavadinimas pasitaiko apie Klaipėdą ir Šakius, buvo žinomas Mažojoje Lietuvoje (K 159; KŽ 996; I.Simon; LKŽ IV 357). Dar žr. *jùpkis*.

kamzuõlē „švarkas su liemeniu ir skvernais, durtinys“, plg. vok. dial. *kamsö1* „trumpas švarkas“. Galėjo kartais patekti ir per slavų kalbas, plg. lenk. *kamzola*, rus. *камзол*, brus. *камзол*, „liemenė“. Pavadinimas vartojamas ir kai kuriose kitose slavų kalbose, plg. rus. *камизэлька*, *камзол*, ukr. *камзол*, bulg. *камзол*, ček. *kamizola* ir kt. I slavų kalbas šis žodis pateko per prancūzų kalbą, plg. pranc. *camisole* „palaidinis“, iš italų kalbos, plg. it. *camiciola*, padaryto iš *cam-*

cia „marškiniai“, kuris kilęs iš lot. *camisia* „t.p.“ (Brückner 1927: 215; Sławski II 38–9; Borejszo 1990: 146; ÈSBM IV 223; Fasmer II 175; Dauzat 1954: 132).

Kamzuõlé pasitaiko vakarinėse Lietuvos tarmėse. Dažniau šio pavadinimo variantai, atėję per germanų ar slavų kalbas, – *kamziõlé*, *kamzõlé*, *kamizélda*, *kamzélka*, *kazimelka* ir kt., – reiškia liemenę.

Pavadinimą turi ir latvių kalba, plg. lat. *kamzuļka* „liemenė“ (Rekēna 1975: 447, 466).

kedelýs „pusšvarkis“, plg. vok. žem. *keddel*, Rytų Prūsijos vok. *kēdel* „trumpas apsiaustas; sijonas“ (Alminauskis I 64; Būga II 296; Fraenkel 1955–1965: 234). Tai terminė vok. *Kittel* „švarkas“ forma.

Pusšvarkio reikšme *kedelýs* lietuvių kalboje užfiksotas XVII a. (Lex 54), dabar pasitaiko apie Lazdijus (LKŽ V 480). Žymiai dažnesnė žodžio reikšmė yra „sijonas“. Dar žr. *kitelis*.

kitelis, *kitlius* „kariško sukirpimo švarkas; drobinis švarkas; drobinis apsiaustas“, plg. vok. *Kittel* „(darbinis) chalatas; palaidinė; švarkas“ (Būga III 672; LKŽ V 904). I Europos kalbas žodis atėjo iš arabų kalbos, plg. arab. *quṭn*, *quṭun* „medvilnė“, vokiečių kalbą jis pasiekė XIII a. (Kluge 1957: 371; Pfeifer 1993: 658; Klein 1966–1967: 848). Būta mėginimų aiškinti šį žodį germanų ar apskritai indoeuropiečių kalbų medžiaga (Vries 1971: 317).

Randamas kai kuriose vakarų Lietuvos šnektose, žodynuose (J II 134; KŽ 1130; LKŽ V 904, 905). Iš to paties šaltinio kilęs jau minėtas *kedelýs* ir *kiklikas* „tam tikra liemenė“.

Kitelis „chalatas“ vartojamas bendrinėje latvių kalboje (LLVV IV 549).

kùzas „trumpas švarkas“, plg. vok. dial. *kus* „prastas drabužis“ arba Rytų Prūsijos vok. *kuz* „trumpas, mažas“ (Alminauskis I 77; Frischbier I 450, 452). Skolinys buvo žinomas Mažojoje Lietuvoje (K ; K II 82; KŽ; LKŽ VI 1016). Dar gali reikšti moterišką liemenę ir palaidinę.

mandúra, *mandūras*, *mandūré* „kareiviškas švarkas“, plg. vok. *Montur*, vok. dial. *mondur* „t.p.“ (Alminauskis I 84; Fraenkel 1955–1965: 405).

Skolinys randamas XIX–XX a. lietuvių kalbos žodynuose, tautosakos rinkiniuose, dabar dar pasitaiko kai kuriose Žemaičių vietose (D 114; N 346; KlpD 41; K; KŽ; LKŽ VII 824, 825). Dažnesnės yra šio pavadinimo formos, atėjusios per slavų kalbas. Dar žr. *mundiera*.

mañtelis, *mentelis*, *meñdelis* „švarkas“, plg. vok. *Mantel*, Rytų Prūsijos vok. *mentel*, *mantel* „apsiaustas; švarkas“. (Alminauskis I 84; Fraenkel 1955–1965: 409; Skardžius 1931: 127). Vok. *Mantel* šaltinis yra lot. *mantum* „trumpas apsiaustas“ (Kluge 1957: 460; Pfeifer 1993: 836).

Formos *mañtelis*, *mentelis* dar gali reikšti apsiaustą ir paltą, o *meñdelis* – moterišką palaidinę.

Vartoja dalis žemaičių bei suvalkiečių (DūnŽ 508; LKŽ VII 845; VIII 7, 18). Lietuvoje pirmą kartą (apsiausto reikšme) paminėtas XVII a. (SD(3) 298, Lex 60 a.).

Skolinius *mantelis*, *mantels*, *mantaļs*, *mentelis* „apsiaustas“ turi ir latviai, *mantelis* yra bendarinės latvių kalbos žodis (Sehwers 1953: 76, 79; ME II 601; EH I 782, 800; Rekēna 1975: 468; LLVV V 87).

ANGLICIZMAS

kautēlis (hibr.) „trumpas moteriškas švarkas“, plg. liet. *kaūtas* „žieminis paltas, apsiaustas“, plg. angl. *coat* „t.p.“ (Margeris 1956: 256; Sabaliauskas 1990: 281). Angl. *coat* šaltinis yra s. pranc. *cote* „t.p.“, o šis kildinamas iš frank. **kotta*. Tolesnė šio Vakarų Europos kalbose paplitusio žodžio, plg. vok. *Kotze* „šiurkštus apsiaustas“, it. *cotta*, isp. *cota* „apsiaustas“, kilmė neaiški (Klein 1966–1967: 305; Oxford 1985: 185; Kluge 1957: 397).

Tai įdomus ir gana retas atvejis, kai žodis iš anglų kalbos į lietuvių kalbą atėjo be tarpininkų. Šiuo atveju tarpininkės vaidmenį atliko Amerikos lietuvių kalba. Tokiu būdu į lietuvių kalbą yra patekė ir daugiau žodžių, plg. *iñžinas* „motoras“, *kvoderis* „kurio nors piniginio vieneto ketvirtis“, *vājus* „talka, akcija, kampanija“ ir kt. (Sabaliauskas 1990: 281–2).

Lietuvoje pavadinimas *kautēlis* užfiksotas Marcinkonyse (LKŽ V 449).

ŽODŽIAI, ARTIMI TARPTAUTINIAMS

frākas, *prākas*, *prakā* „švarkas; švarkas su ilgais skvernais užpakalyje; toks iškilmių kostiumas“, plg. rus. *фрак*, lenk. *frak*, vok. *Frack*, pranc. *frac* „t.p.“. I slavų kalbas pavadinimas atėjo iš anglų kalbos, plg. angl. *frock* „suknelė; vienuolio rūbas“, kuri jį gavo iš senosios prancūzų kalbos, plg. s.pranc. *froc* „sutana su gobtuviu“. Toliau kildinama iš frank. *hroc* „palaidinis, apsiaustas“. Pastarasis žodis giminiškas su s. skandinav. *rokkr*, s. angl. *rocc*, oland. *rok*, vok. *Rock* „švarkas; apsiaustas“ (Fasmer IV 205; Brückner 1927: 127; Kluge 1957: 213–4; Pfeifer 1993: 369; Klein 1966–1967: 624; Dauzat 1954: 338, 344).

Lietuvoje ši drabuži XIX a. viduryje dėvėjo bajorai (Guzevičiūtė 1991: 10, 12). Vėliau patį pavadinimą kai kur perėmė ir valstiečiai, žinoma, svetimą garsą *f* pakeitę išprastiniu *p*. Abi formos (su *p* ir su *f*) fiksuojamos nuo XIX a. vidurio (I; M). Tarmėse gana retas, pasitaiko apie Akmenę ir Varėną (LKŽ II 1184, X 506, 511; Zinkevičius 1966: 151). *Frākas* yra bendarinės kalbos žodis.

Šis pavadinimas yra ir bendarinėje latvių kalboje, plg. lat. *fraka* „t.p.“ (LLVV II 544).

redingötas „tam tikro kirpimo ilgas švarkas“, plg. lenk. *redingot*, *redęgot*, rus. *редингот*, pranc. *redingote*, angl. *redingote* „t.p.“. Europoje pavadinimas paplito XVIII a. Jis yra angliskos kilmės, plg. angl. *riding-coat*: *riding* „jojimas“ (< *ride* „joti“) + *coat* „apsiaustas“. Anglų kalbos *redingote* jau pasiskolintas iš prancūzų kalbos (Dauzat 1954: 617; Klein 1966–1967: 1315; Webster 1976: 968).

Lietuvą drabužis pasiekė XIX a. viduryje, plintant europietiškam kostiumui. Jį dėvėjo bajorai (Guzevičiūtė 1991: 12, 17). Pavadinimas fiksuojamas beveik visuose tarptautinių žodžių žodynuose, leistuose Lietuvoje (TrpŽ (1) 846; TrpŽ (3) 416).

smōkingas „juodas vyriškas švarkas šilku apsiūtais atlapais“, plg. rus. *смокинг*,

lenk. *smoking*, pranc. *smoking*, vok. *Smoking* „t.p.“. Pavadinimas paplito XIX a., sutrumpinus anglų kalbos *smoking-jacket* „rūkymo švarkas, kambarinis švarkas“: *smoking* „rūkymas“ (< *smoke* „rūkyti“) + *jacket* „švarkas“ (Pfeifer 1993: 1302).

Bendrinės lietuvių kalbos žodis (DŽ₃ 717; LKŽ XIII 200). Vartoamas ir latvių kalboje, plg. *smokings* „t.p.“ (LLVV VII(2) 54).

NEAIŠKIOS KILMĖS PAVADINIMAI

jākas „švarkas“. Néra visai aišku, kaip ši forma atsirado lietuvių kalboje. Ji galėjo kaip ir *jèké* ateiti per vokiečių kalbą, plg. vok. *Jacke* „trumpas švarkas“ (Alminauskis I 57; Fraenkel 1955–1965: 189). Tačiau tarpininkė galėjo būti ir lenkų kalba, plg. lenk. *jak, jaka* „trumpas palaidinis, striukė“ (LKŽ IV 290). Taip pat įmanoma, kad žodis pasidarytas jau lietuvių kalboje: greta moteriškos giminės *jeckes*, reiškiančios liemenę ar moterišką švarkelį, pradėta vartoti vyriškosios giminės forma *jakas*, reiškianti švarką. Bet tokiam aiškinimui tartum prieštarautą geografiją: *jèké* vartojama daugiau Suvalkijoje, o *jākas* pasitaiko vakarų žemaičių šnekoje (LKŽ IV 290).

mundūras, mundúra, münduris „kareivio ar šiaip tarnautojo uniforminis švarkas“, plg. lenk. *mundur*, vok. *Montur*, vok. dial. *mondur* „kareiviškas švarkas“. Randama XIX a. lietuvių raštų kalboje (StnD 25; K II 68, 190). Vartoja kai kurios pietų ir rytų Lietuvos šnektos (LKŽ VIII 407; LzŽ 169). Dar žr. *mundiera* 47.

šlēmė, šlemedrélė „trumpas moteriškas švarkas, palaidinukė; berankovis“. Nelabai aiškios kilmės žodis. Galimas daiktas, perdirbta iš germanizmo *šlēbe* „ilgas su rankovėmis per galvą velkamas viršutinis moterų drabužis; trumpas be rankovių viršutinis drabužis, liemenė“.

Pavadinimai *šlēmė* ir *šlemedrélė* vartojami apie Skuodą (LKŽ XIV 1042).

šveřdelis „ilgas viršutinis drabužis – švarkas, apsiaustas“. Nelabai aiškios kilmės žodis. Gal kartais sietinas su baltarusių *швэдар*, *швэдэр* „megztinis“, dar plg. liet. *švèderis* „t.p.“ Tai retas pavadinimas (Žg, Škn; LKŽ XV 517).

šveřliokas „prastas viršutinis drabužis – švarkas ar apsiaustas“. Gal kartais gali būti sietinas su *šérliokas, šeřlokas* „ryškiai raudonas audeklas, drabužis“. Retas pavadinimas (Škn; LKŽ XV 517). Dar plg. *nušverliokúoti* „nueiti skvernais maskatuojant“ (Srd).

šveřnelis „ilgas viršutinis drabužis – švarkas, apsiaustas“. Randamas vakarų aukštaičių kauniškių šnektose (LKŽ XV 517).

Švarko pavadinimų rasta daugiau kaip 60 (variantai iš skaičiu neįeina). Lietuviškų tėra maždaug ketvirtadalis. Jie nėra labai dažni. Svarbiausiasios šios leksinės-semantinės grupės pavadinimas yra nežymėtoji leksema *švařkas*. Galimas daiktas, tai savas žodis, bendras baltų ir slavų kalboms. Kiti lietuviškos kilmės pavadinimai yra semantiškai arba stilistiskai konotuoti.

Raštų kalboje lietuviškos kilmės švarko pavadinimai pradėti fiksuoti tik XIX

a. pab. – XX a.pr., išskyrus vėliau jau ir švarko reikšme vartotą *trinýčiai* (XVI a. pab.) ir *šařkas* (XVII a.). 6 iš jų pateikiami Dabartinės lietuvių kalbos žodyne (1993), tačiau bendrinėje kalboje švarką reiškia anaiptol ne visi: *apsiaūstas, palaidinis, pùssvarkis, švařkas, trinýčiai, trumpikés*.

Skoliniai skirstomi pagal tai, iš kokios kalbos atėjo. Kai kurie tarmėse vartojami dažnai, kiti – visai reti. Rasta 30 slavizmų (iškaitomi ir hibridai), 10 germanizmų, 3 skoliniai, artimi tarptautiniams žodžiams. Pastarieji į lietuvių kalbą atėjo gana neseniai ir sudėtinga būtų nustatyti, iš kokios konkretios kalbos. 6 pavadinimų kilmė neaiški. Raštuose skoliniai pradėti vartoti gana anksti: *panciérius, sermégà* – XVI a. pab., *kaptōnas, žipōnas, kurtà* – XVII a., *kedelys* – XVIII a. pr. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne fiksuojami tik 4 svetimos kilmės žodžiai: *frákas, sermégà, smòkingas, žakètas*.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- A b a e v I: А б а е в В . И . *Историко-этимологический словарь осетинского языка.* Москва, Ленинград: Издательство Академии Наук СССР, 1958. Т. 1.
- A l m i n a u s k i s K . I: *Die Germanismen des Litauischen. Die Deutschen Lehnwörter im Litauischen*, Kaunas, [1934].
- At Pr – *Историко-этнографический атлас Прибалтики. Одежда*, Рига: Зинатне, 1986.
- B – B r o d o w s k i j J . *Lexicon Germanico-Lithvanicum et Lithvanico-Germanicum*. Rankraštinis vokiečių-lietuvių kalbų žodynas, du tomai, apie 1740 m.
- J. Balt – Juozas Baltušis (1909–1991), jo raštai.
- BB – *Biblia tatai esti wissas Schwentas Raschtas Lietuvischkae perguldytas per Janą Breteckuną* Lietuvių Pleboną Karaliauciuje. (1590 m. rankraštis).
- Bdr – J a b l o n s k i s I. *Budrių kaimas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
- Bielfeldt H. H. 1970: *Die baltischen Lehnwörter und Reliktwörter im Deutschen. – Donum Balticum*, Stockholm.
- B o r e j s z o M. 1990: *Nazwy ubiorów w języku polskim do roku 1600*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- BP – *Postilla tatai esti Trumpas ir Prastas Ischguldimas Euangeliu...Per Janą Breteckuną...Karaliauciuje...1591. I ir II dalis.*
- B r a n d J. A. 1702: *Raysen durch die Marck Brandenburg, Preussen, Churland, Liefland, Plesscovien, Gross-Naugardien, Tweerien un Moscovien, Wesel.*
- B r ü c k n e r A . 1927: *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków: Wiedza Powszechna.
- BsO – Ožkabalių dainos. Surinko J. B a s a n a v i č i u s . Shenandoah, Pa. 1902 m. T. 1–2. (Skaitmenys rodo dainos numerij.)
- B u c k C. D. 1949: *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages*, Chicago: The University of Chicago Press.
- B ū g a K . I-III: *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958–1961.
- C I-II – *Clavis Germanico-Lithuana*. (Buv. Karaliaučiaus archyvo dviejų tomų rankraštis, parašytas 1673–1701 m.).
- ChB – K u d z i n o w s k i Cz. *Biblia litewska Chylińskiego. Nowy Testament*. T. 3. Indeks, Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1964.
- S. Čiurl – Sofija Čiurlionienė - K y m a n t a i t ē (1886–1958), jos raštai.
- D – S. D a u k a n t o *Dajnes Žiamajtiu...* Petropilie 1846. (Skaitmenys rodo dainos numerij.)
- D a l' I-IV: Д а л ь В . *Толковый словарь 1-4*, Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1955.
- D a u z a t A . 1954: *Dictionnaire étymologique de la langue française*, Paris: Librairie Larousse.

- K.Donel – Christian Donalitius. *Litauische Dichtungen...* herausgegeben von G. H. F. Nesselmann, Königsberg, 1869.
- Doroszewsky W.I-XI: *Słownik języka polskiego* 1–11, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Wiedza Powszechna, 1958–1969.
- DP – Postilla Catholicka... Per Kunigą Mikaloiv Davksszą... Wilniui...1599.
- DrskŽ – Naktinė G., Paulauskienė A., Vitkauskas V. *Druskininkų tarmės žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1988.
- DūnŽ – V it k a u s k a s V. *Šiaurės ryty dūnininkų šnekty žodynas*, Vilnius : Mokslas, 1976.
- DŽ₃ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
- E n d z e l i n s J. 1943: *Senprūšu valoda*, Riga: Universitātes apgāds.
- EH I-II – Endzelins J., Hauzenberg a E. Papildinājumi un labojumi K. Mülenebacha Latviešu valodas vārdnīcai 1–2, Rīgā: Kultūras fonda izdevums, 1934–1946.
- ĒSBM I-IV – Этымалагічны слоўнік беларускай мовы 1–4, Mінск: Навука і тэхніка, 1978–1988.
- F a s m e r I-IV: – Фасмер М . Этимологический словарь русского языка 1–4, Москва: Прогресс, 1964–1973.
- F r a e n k e l E. 1955–1965: *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg-Göttingen : Carl Winter Universitätsverlag.
- F r i s c h b i e r H. I-II: *Preussisches Wörterbuch*. 1–2, Ost- und Westpreussische Provinzialismen in alphabetischer Folge, Berlin: Verlag von Th. Chr. Fr. Enslin, 1882–1883.
- G l a g a u O. 1970: Lietuvininkų buitis ir būdas.– *Lietuvininkai*, Vilnius: Vaga, 228–255, 446–447.
- G r i n a v e c k i e n ė E. 1993: Šaltinių šnekto tekstai. – *Lietuvių kalbotyros klausimai*. T. 30, 134–180.
- G r i n a v e c k i e n ė E. 1995: Lituanizmai Šaltinių kaimo baltarusių šnektoje. – *Dieveniškės*, Vilnius: Mintis, 467–495.
- G u i r a u d P. 1971: *Les mots étrangers*, Paris: Presses Universitaires de France.
- G u z e v i č i ū t ē R. 1991: Lietuvos bajorijos kostiumas bendraeuropietiškos kultūros kontekste (1830–1863 m.). – *Lituanistica*, 3(7), 3–22.
- H – *Vocabularium Litthvanico-Germanicum et Germanico-Litthvanicum*. Darin alle im Neuen Testament und Psalter befindliche Wörter nach dem Alphabet enthalten sind... Ausgefertigt von Friederich Wilhelm Haack... zur Zeit Docente im Litthauischen Seminario zu Halle. Halle, 1730.
- I – L a u r y n a s I v i n s k i s (1811–1881), jo raštai.
- J – *Литовский словарь* А. Юшкевича съ толкованием словъ на русскомъ и польскомъ языкахъ. Томъ I, вып. 1, СПб, 1897; вып.2, СПб, 1904, вып. 3 (тома II-го, вып. 1), Петроградъ, 1922.
- J a n a v i č i e n ė J. 1992: *Žemaičių Naumiesčio lietuvininkai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- JD – *Liétoviškos dájnos* užrašytos par Antaną Juškėvičę 1–3, Kazanė, 1880–1882. (Skaitmenys rodo dainos numerij.)
- JR – *Svtbiné réda Velunýciu Liétuviju surašyta* par Antaną Juškėvičę, Казань, 1870.
- JV – *Lietuviškos svotbinės dájnos*, užrašytos par Antaną Juškėvičę ir išspaudintos par Jóną Juškėvičę, Petropylė, 1883. (Skaitmenys rodo dainos numerij.)
- K, [K] – Kurschat F. *Littauisch-deutsches Wörterbuch*, Halle, 1883 ([] dedama prie žodžių, kurių tikrumu Kuršaitis abejoja).
- K I-II – Kurschat F. *Deutsch-litauisches Wörterbuch* 1, 2, Halle: Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses, 1870, 1874.
- K a g a i n e I-III: K a g a i n e E., Raage S. *Ērgēmes izloksnes vārdnīca* 1–3, Rīgā: Zinātne, 1977–1983.
- K a p e l e r i s K. 1970: Kaip senieji lietuvininkai gyveno. – *Lietuvininkai*, Vilnius: Vaga, 339–

- Karłowicz I–VIII: Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedźki W. *Słownik języka polskiego* 1–8, Warszawa, 1900–1927.
- Karulis K. I–II: *Latviešu etimoloģijas vārdnīca* 1–2, Rīgā: Avots, 1992.
- KB – *Beiträge zur Kunde der litauischen Sprache*, von Friedrich Kurschat... Erstes Heft. *Deutsch-litauische Phraseologie der Präpositionen*, Königsberg, 1843. – Zweites Heft. *Laut- und Tonlehre der litauischen Sprache*, Königsberg: Verlag der Hartungschen Hofbuchdruckerei, 1849.
- Kiparsky V. 1975: *Russische historische Grammatik*. Bd. 3. *Entwicklung des Wortschatzes*, Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- Klein E. 1966–1967: *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*, Amsterdam; London, New York: Elsevier Publishing Company.
- KlpD – *Klaipėdiškés dainos*. Surinko Jonas Pakalniškis. Išleido A. Bruožis, Vilnius, 1908. (Skaitmenys rodo dainos numerij.)
- Kluge F. 1957: *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, Berlin: Walter de Gruyter & Co.
- V. Krėv – Vincas Krėvė-Mickevičius (1882–1954), jo raštai.
- Kulikauskienė V. 1970: Audiniai ir drabužiai. – *Eržvilkas*, Vilnius: Mintis, 138–148.
- Kulikauskienė V. 1971: Vyrų drabužiai. – *Dubičiai*, Vilnius: Mintis, 165–173.
- Kulikauskienė V. 1990: Vyrų drabužiai; Miliuvienė M. Moterų drabužiai. – *Kudirkos Naumiestis*, Vilnius: Mintis, 254–261, 261–347.
- KŽ – Kuršaitis A. *Lietuviškai-vokiškas žodynas...* 1–4, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1968–1973.
- Laučiūtė J. 1982: Laucytė Ju. *Словарь балтизмов в славянских языках*, Ленинград: Hayka.
- Lau mane B. 1986: Lejaskurzemes leksika J. Langija vārdnīcā (1685). – *Dialektālās leksikas jautājumi*. S. 2, Rīgā, 139–159.
- LB – *Litauische Volkslieder und Märchen aus dem preussischen und dem russischen Litauen*, gesammelt von A. Leskien und K. Brugmann, Strassburg: Verlag von Karl J. Trübner, 1882.
- LEB – *Lietuvių etnografijos bruozai*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1964.
- Lex – *Lexicon Lithuanicum*. Parengė V. Drötvinas, Vilnius: Mokslas, 1987. (Rankraštinis XVII a. vokiečių-lietuvių kalbų žodynas.)
- LI – *Istorijos archyvas* 1. XVI amžiaus Lietuvos inventoriai / surinko K. Jablonskis, Kaunas, 1934.
- LKA I – *Lietuvių kalbos atlasas* 1, Vilnius: Mokslas, 1977.
- LKŽ I₂–II₂ – *Lietuvių kalbos žodynas* 1–2, Vilnius: Mintis, 1968–1969.
- LKŽ III–XVI – *Lietuvių kalbos žodynas* 3–6, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1956, 1957, 1959, 1962; 7–9: Mintis, 1966, 1970, 1973; 10–15: Mokslas, 1976, 1978, 1981, 1984, 1986, 1991; 16: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995.
- LLVV I–VII: *Latviešu literārās valodas vārdnīca* 1–7, Rīgā: Zinātne, 1972–1989.
- LVV – *Latviešu valodas vārdnīca*, Rīgā: Avots, 1987.
- LzŽ – Petrauskas J., Vidugiris A. *Lazūnų tarmēs žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1985.
- LzŽP – Vidugiris A., Petrauskas J. “Lazūnų tarmēs žodyno” papildymai. – *Lietuvių kalbotyros klausimai*. T. 29, Vilnius, 1991, 160–203.
- M – Miežinis M. *Lietuviszkai-latviszkai-lenkiszkkai-rusiszskas žodynas*, Tilžéje 1894.
- Machek V. 1968: *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha: Academia.
- Margeris A. 1956: *Amerikos lietuviai ir angliskių skolinių žodynas*, 1872–1949, Chicago.
- Mastonytė M. 1961: Dzūkijos moterų drabužiai XIX a. antrojoje pusėje – XX a. pradžioje. – *Iš lietuvių kultūros istorijos* 3, 173–189.
- Mastonytė M. 1964: Žemaitijos moterų drabužiai XIX a.–XX a. pradžioje. – *Iš lietuvių*

- kultūros istorijos* 4, 141–155.
- M a s t o n y t é M. 1970: Apranga. – *Panemunių dzūkai*, Vilnius: Mintis, 120–130; 142–143.
- ME I–IV – K. M ü l e n b a c h a *Latviešu valodas vārdnīca*. Redīģējis, papildinājis, turpinājis J. E n d z e l ī n s 1–4, Rīgā: Kultūras fonda izdevums, 1923–1932.
- M i l i u v i e n ē M. 1989: Tradiciniai drabužiai. – *Gervēčiai*, Vilnius: Mintis, 151–156.
- Mit – *Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft*. Bd. 1–6, Heidelberg, 1883–1912.
- MŽ – M a ž v y d a s. *Seniausieji lietuvių kalbos paminklai iki 1570 metams*. Spaudai parūpino Jurgis Gerulis, Kaunas: Švietimo ministerijos leidinys, 1922.
- MŽ – M i e l c k e Ch. G. *Littauisch-deutsches und Deutsch-littauisches WörterBuch...* Königsberg: Im Druck und Verlag der Hartungischen Hofbuchdruckereh, 1800.
- N – N e s s e l m a n n G. H. F. *Wörterbuch der Litauischen Sprache*, Königsberg: Verlag der Gebrüder Vornträger, 1851; N su dainos numeriu – *Litauische Volkslieder gesammelt, kritisch bearbeitet und metrisch übersetzt von G. H. F. N e s s e l m a n n*, Berlin: Ferd. Dümmlers Verlagsbuchhandlung, 1853.
- NdŽ – N i e d e r m a n n M., S e n n A., B r e n d e r F., S a l y s A. *Lietuvių rašomosios kalbos žodynas* 1–5, Lietuviškai-vokiška dalis, Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1932–1961.
- N i d e r l e L. 1956: Нидерле Л. *Славянские древности*, Москва: Издательство иностранной литературы.
- NS – Lietuvių dainos ir giesmės šiaur-rytinėje Lietuvoje Dr. A. R. N i e m i i r k u n. A. S a - b a l i a u s k o surinktos.– *Annales Academiae scientiarum Fennicae*. Ser. B, 6 (1911). (Skaitmenys rodo dainos numerij.)
- Oxford 1985: *The Oxford Dictionary of English Etymology*. Edited by C.T. Onions, Oxford: At the Clarendon Press.
- P a l i o n i s J. 1967: *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.*, Vilnius: Mintis.
- P f e i f e r 1993: *Etymologisches Wörterbuch der Deutschen...* durchgesehen und ergänzt von Wolfgang Pfeifer, Berlin: Akademie Verlag.
- P r i č i n a u s k a i t ē A. 1977: Drabužių ir jų detalių pavadinimai. – *Kalbos kultūra*. Sąs. 32. P. 41–44.
- Q – K r a u z ē s (vadinamasis) žodynas. (Buv. Karaliaučiaus archyvo rankraštinis vokiečių-lietuvių kalbų XVIII a. žodynas).
- R – R u h i g P. *Littauisch-deutsches und deutsch-littauisches Lexicon*, Königsberg: Druckts und verlegts I. H. Hartung, 1747 (su I dalies ir puslapio nuoroda, kai žodis paimtas ne iš abécélinės eilės). R su puslapio nurodymu – *Deutsch-Littauisches Lexicon*.
- R e k ē n a A. 1975: *Amatniečības leksika dāžās Latgales dienvidu izloksnēs un tās sakari ar atbilstošajiem nosaukumiem slāvu valodās*, Riga: Zinātne.
- S a b a l i a u s k a s A. 1990: *Lietuvių kalbos leksika*, Vilnius: Mokslas.
- SBG I–V – *Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходніяй Беларусі і яе пагранічча* 1–5, Мінск: Навука і тэхніка, 1979–1986.
- S c h r a d e r O. I–II: *Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde*. 2. Aufl., hrsg. von A. Nehring 1–2, Berlin, Leipzig; Gruyter, 1917–1923.
- SD – *Dictionarium trivm lingvarvm...* Constantino Szyrwid ...Vilnae... (SD(1) žodyno pirmasis leidimas (apie 1620), SD(3) žodyno trečasis leidimas (1642).)
- S e h w e r s J. 1953: *Sprachlich-kulturhistorische Untersuchungen vornehmlich über den deutschen Einfluss im Lettischen*, Berlin: In Kommission bei Otto Harrassowitz Wiesbaden.
- I.Simon – I. S i m o n a i t y t ē (1897–1978), jos raštai
- S k a r d ū s P. 1931: Die slavischen Lehnwörter im Altltauischen. – *Tauta ir žodis* 7, 1–252.
- S ł a w s k i F. I–V: *Słownik etymologiczny języka polskiego* 1–5, Kraków : Nakładem Towarzystwa Miłośników Języka polskiego, 1952–1985.
- SP I–II – Š y r w i d s *Punktay sakimu (Punkty kazan)* 1, 1629; 2, 1644... von Dr. Franz

- S p e c h t , Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1929.
- StnD – *Daynas žemayčiu surynktos yr yždutas par Symona Staneviču Mokslynynka*
Lyteraturas yr Gražiuju Pirtyrymu. Wylniuje Spaustuwej B. Neumana Metuose 1829.
- S tr a v i n s k i e n ė A. 1968: Drabužiai. – *Dieveniškės*, Vilnius: Vaga, 146–158.
- S a n s k i j I-II: Ш а н с к и й Н. М. *Этимологический словарь русского языка 1–2*,
Москва: Издательство Московского Университета, 1963–1982. (Том 2 под. ред.
Н. М. Шанского)
- TrpŽ (1) – *Tarptautinių žodžių žodynai*. Red. J. Žiugžda. [Kaunas]: Spaudos fondas, 1936.
- TrpŽ (3) – *Tarptautinių žodžių žodynai*. Ats. Red. V. Kvietkauskas, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
- T r u b a č e v 1–19: *Этимологический словарь славянских языков*. Под. ред. О. Н. Трубыча
и др., Москва: Наука, 1974–1993.
- U r b u t i s V. 1981: *Baltų etimologijos etiudai*, Vilnius: Mokslas.
- U r b u t i s V. 1969: Senosios lietuvių kalbos slavizmai. – *Baltistica*, 5(2), 154–155.
- V r i e s J. 1971: *Nederlands etymologisch Woordenboek*, Leiden.
- Webster 1976: *Webster's New Collegiate Dictionary*, Springfield: A Merriam Webster.
- Z i n k e v i č i u s Z. 1966: *Lietuvių dialektologija*, Vilnius: Mintis.
- Z i n k e v i č i u s Z. I-VI: *Lietuvių kalbos istorija 1–4*, Vilnius: Mokslas; 5–6: Mokslas ir
enciklopedijų leidykla, 1984–1994.

KITOS SANTRUMPOS

a.	– aukštaičių
air.	– airių
brus.	– baltarusių
bulg.	– bulgarų
ček.	– čekų
dial.	– tarminis
hibr.	– hibridas
it.	– italų
kuršinink.	– kuršininkų
lat.	– latvių
lenk.	– lenkų
liet.	– lietuvių
lot.	– lotynų
plg.	– palygink
rus.	– rusų
s.	– senoji
sl.	– slavų
ukr.	– ukrainiečių
vengr.	– vengrų
vid.	– vidurio
vok.	– vokiečių
žemél.	– žemėlapis
žem.	– žemaičių

Vietovardžių santrumpos kaip LKŽ.

COAT NAMES IN THE LITHUANIAN LANGUAGE

Summary

This article deals with the lexical-semantical subgroup of the names of coat. More than 60 of them may be found in Lithuanian (phonetical variants are even more abundant). A coat as a clothing item appeared only in 19th century, that is why its names were mostly names of other similar clothing items. Because of that names denoting coat may have several meanings.

Only one fourth of these names are of Lithuanian origin. The general name of this article of clothing is *švařkas* „coat“. It is found in Latvian as well (*svārkis*). Perhaps this word is of Balto-Slavic origin. It was first recorded in 17 century (its variant *šařkas*). There are no more neutral names of Lithuanian origin. The others are connotated semantically or stylistically. One of them – *trinýčiai* „linnen overcoat; linnen coat“ – appeared in the written language by the end of the 16th century. Five names are used in Standard Lithuanian.

The borrowings are subdivided according to the language they came from. 30 borrowings came from Slavic (*kaptōnas*, *žipōnas*, *kurtà* etc.), 8 from German (*kùzas*, *kîtelis*, *mañtelis* etc.). Some of them were adopted in Lithuanian rather long ago (*panciērius*, *sermégà* - 16th century, *kaptōnas*, *žipōnas*, *kurtà* – 17th century), but most of them are known only in some Lithuanian dialects or found in some writings. Only 4 borrowings are used in Standard Lithuanian.